

AURELIJUS GIEDA

Daukantiana Eduardo Volterio palikime: Apuolės tema

ANOTACIJA. Straipsnis¹ skirtas Simono Daukanto raštų tyrimo problematikai, svarbiausią dėmesį sutelkiant į Sankt Peterburgo slavų filologijos ir etnografijos mokslininko Eduardo Volterio palikimą. Neatskiriama Daukanto biografijos dalis yra ir jau per tris amžius besitęsianti daukantianos refleksijų – tiek akademių iniciatyvų, tiek visuomeninės atminties – tradicija. Tad šiuo požiūriu aktualu ir prasminga grįžti ir prie Daukanto raštų nagrinėjimo ištakų – kaip peterburgietis privatdocentas *atrado*, kaip jis pats sakė, „didžiausią XIX a. lietuvių prozaiką“, kokią vaidmenį Daukanto raštai atliko Apuolės lokalizacijos istorijoje. Straipsnyje pateikiama 1883–1887 m. Apuolės paieškų istorija, per Volterio tekstus ir asmenines iniciatyvas tiesiogiai susijusi su Daukanto ankstyvomis išvalgomis apie tai, kur reikėtų ieškoti IX a. istorijos šaltinyje minimo kuršių genties Ceklio žemės centro.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Daukantiana*; Eduardas Volteris; Ernstas Kunikas; Julijus Döringas; Wilhelm Wattenbachas; *Kuršo literatūros ir dailės draugija*; Kaunacikiai; Sankt Peterburgas; Mintauja (Jelgava); Kivyliai; Apuolė.

1. ĮVADINĖS PASTABOS

Nagrinėjant Simono Daukanto veiklos ir palikimo tyrimo istoriją, galima įžvelgti vieną itin reikšmingą riboženklių. *Auszros* ir *Varpo* pasirodymo

¹ 1920 m. sausio 27 d. Kaune buvo iškilmingai atidaryti Aukštieji kursai (išaugę į Lietuvos universitetą), kurių Humanitarinio skyriaus vedėju tapo į Lietuvą gyventi atvykęs prof. Eduardas Volteris. Šiai svarbiai sukakčiai paminėti autorius ir dedikuoja šį darbą. Už konsultacijas ir patarimus rengiant šį straipsnį dėkoju prof. Romai Bončkutei.

dešimtmečiu jaunas filologas, Sankt Peterburgo universiteto Lyginamosios kalbotyros katedros privatdocentas Eduardas Volteris (Eduard Wolter, Эдуард Вольтер, Eduards Volters, 1856–1941) vienas pirmųjų gauna progos detaliau įsigilinti į Daukanto veiklą, raštus ir asmeninę biblioteką. Savo etnografinių (kalbinių, istorinių, skirtų papročių ir mitologijos tyrimams) ekspedicijų metu jis susipažino su Daukanto giminaičiais Kaunackiais (Daukanto sesers Anastazijos Daukantaitės-Kaunackienės (1799–1880) palikuonimis), 1887 m. lankėsi jų Kivylių dvare, netoli Aleksandrijos (tuometėje Kauno gubernijoje, Telšių apskrityje). Taip akademikui iš sostinės atsirado galimybė iš arti susipažinti su išlikusia Daukanto palikimo, įskaitant ir rankraščius bei asmeninę biblioteką, dalimi. Daukanto mirtis 1864 m. atsitiktinai sutapo su prasidėjusiu lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimu, tad ir išsaugoti Daukanto kryptingai *lietuviškai lotyniškos* veiklos rezultatus nebuvo nei lengva, nei paprasta. Iš kitos pusės, prireikė daugiau nei dviejų dešimtmečių, kad tuo, ką Kaunackiai išlaikė, saugojo, slėpė iš Daukanto palikimo (įskaitant ir iš Papilės, paskutinės Daukanto gyventos vietos, parsigabentus turtus), susidomėtų mokslo žmonės². Pirmuoju iš jų buvo filologas ir plataus profilio lituanistas iš sostinės, kurio veiklą Daukanto raštų ir palikimo tyrinėjimo kontekste dera bent trumpai charakterizuoti.

Straipsnio tikslas – aptarti su Volterio veikla susijusius Daukanto palikimo tyrinėjimo klausimus, išskirtinį dėmesį skiriant Apuolės lokalizacijos istorinei-archeologinei problemai. Pirmiausia trumpai orientuojamasi į Sankt Peterburgo universiteto privatdocento Volterio santykį su Daukanto palikimu. Volterio veikla Daukanto tyrinėjimų bare buvo gana plati ir kompleksinė, todėl šiuo atveju nagrinėjama tik jos dalis. Straipsnio dėmesio centre (be kai kurių trumpų Volterio įdirbio charakteristikų daukantianoje) bus telkiamasi į Apuolės lokalizacijos klausimą, kuris susiejo Daukanto palikimą ir Volterio ankstyvuosius lituanistikos darbus.

² Plg. žr. Juozas Vyšniauskas, Vsevolodas Cvetkovas, *Vargo pelės ainiai*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2018, p. 172–173.

2. DAUKANTIANOS IŠTAKOS IR EDUARDAS VOLTERIS

Kaip yra teigusi Roma Bončkutė, Daukanto palikimu, raštais ir kalba XIX a. antroje pusėje labiausiai rūpinosi čekų kalbininkas, profesorius Leopoldas Geitleris, paskelbęs ištrauką iš *Būdo*³, ir peterburgiškis filologas ir etnografas privatdocentas Volteris, kuris, pasitelkdamas lietuviškosios išeivijos bendradarbius iš užatlantės, rūpinosi *Istorijos žemaitiškos*, paties stambiausio Daukanto darbo, leidimu Amerikoje⁴. *Tėvyniszku laikraszcziu* pasivadynusi *Vienybė Lietuvininkų* 1891 m. balandį ėmėsi didžiausio Daukanto istorinio darbo spausdinimo (laikraščio skiltyje dalimis ir greta 2 stambiais tomis). Svarbu atkreipti dėmesį į pradinę redakcijos pastabą:

Su szitūmi numeriu pradedame spaudą *Lietuvos Istorijos* – veikalą mūsų garbingiausiojo rasztininko Simano Daukantos. Vienkart iszdūdame ją kningiszkoje formoje. Prie szitos progos tegul bus valna mums isztarti didžiausią padėkavonę p. Ed. Volteriui, kuris teikėsi rankrasztį to didžiojo veikalo sujieszkoti ir dėl visūmeniszkojo apgarsinimo mums prisiųsti.⁵

Šiame kontekste įdomu, kaip savo laiku, dar Volteriui gyvam esant, interpretuotas šis jo tarpininkavimas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpiu:

Šį konspiratyvų darbą dirbdamas jis [Volteris] žinojo, kad eina prieš rusų valdžios nusistatymą ir dirba ano meto sąlygose priešvalstybinį darbą. Bet ir čia jis su tuo darbu nelabai tesislėpė nuo rusų mokslininkų ir Petrapilio universiteto metinėse apyskaitose viešai apie tai rašė.⁶

³ [Simonas Daukantas], „Būdas Sėnowięs Lėtuwiiu par Symoną Daukantą. Petropilie 1845. Excerpt von Dr. Leopold Geitler“, in: *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft*, Heidelberg, 1885, sąs. 10 (II. 4), p. 171–177, 238–249.

⁴ Roma Bončkutė, „Simono Daukanto istoriografijos ‘Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje’ spausdinimo Prūsuoje istorija“, in: *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2004, t. X, p. 42.

⁵ „Su szitūmi numeriu pradedame spaudą *Lietuvos Istorijos*“, in: *Vienybė Lietuvininkų*, 1891, Nr. 13, p. 149.

⁶ Juozas V. Girdvainis, „Prof. Ed. Volterio lituanistikos darbai“. Ištraukos iš biografinio veikalų „Prof. Eduardas Volteris“ III ir VI skyrių, in: *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 38, p. 683; plg.: *Извлечения из Всеподданнейшаго Отчёта Министра Народного Просвещения*

Beveik keturis 1887 m. šiltojo sezono mėnesius Volteris keliavo po Telšių, Trakų, Kalvarijos, Seinų, Marijampolės ir Gardino apylinkes, lankydamasis tiek miestuose, tiek kaimuose. Pagrindinis jau ne pirmą kartą į senosios Lietuvos žemes rengiamos išvykos tikslas buvo lietuviškų senienų paieška ir tyrimas, žemaičių-lietuvių teisinių papročių, etnografinių ir lingvistinių vietos gyventojų kalbos ypatybių rinkimas ir nagrinėjimas. Savo kelionės ataskaitoje Volteris pabrėžė, kad išvykoje „neretai teko susidurti su Lietuviais, senųjų spausdintų knygų mėgėjais ir lietuviškų rankraščių saugotojais“⁷. Vis dėlto savo 1887 m. išvykos ataskaitoje Volteris pabrėžė, kad kelionės metu pavyko įsigyti ne tik bibliografinių retenybių: „man taip pat buvo perduoti ir ypač vertingi lietuviški Simono Daukanto rankraščiai, kaip anksčiau (1886 m.) aš gavau kai kuriuos velionio, žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus neišleistus darbus“⁸. Svarbu pažymėti, kad Volteris 1887 m. neslepia tvirto įsitikinimo, kad Daukanto ir Valančiaus darbų kalbinės ypatybės vertos atskiro tyrinėtojų dėmesio, taip pat neabejoja, kad tas dėmesys ilgainiui tik stiprės. Reikia turėti galvoje, kad šiuos samprotavimus reiškė neseniai savo akademinę karjerą pradėję slavų filologijos magistras. Jis ne kartą įvairiuose tekstuose jau buvo išsakęs požiūrį (kartodamas įvairių kalbininkų ne sykį anksčiau akcentuotą mintį), kad lyginamajai kalbotyrai, įskaitant ir slavų filologijos tyrimus, ypač svarbus lietuvių ir latvių kalbų pažinimas. Beje, įdomu akcentuoti, kad minima Volterio 1887 m. rusų kalba parengta ataskaita (apie vieną iš ekspedicijų), kurioje susumuojami rezultatai apie vykdytą etnografinių, istorinių ir kalbinių duomenų rinkimą (*Etnografinė išvyka į Lietuvą ir Žemaitiją 1887 metų vasarą*), etnologijos istorikų matoma kaip svarbi Lietuvos etnografijos sumokslinimo gairė. Būtent 1887 m. ekspedicijos po Lietuvą ir Žemaitiją metu Volteris „pirmasis tiesiogiai rinko etnografinius duomenis apie paprotinę teisę iš pateikėjų bei naudojosi etnografiniu klausimynu ir stebėjimu“⁹. Prof. Volterio daugiau kaip pusę amžiaus trukusi akademinė veikla apėmė daugelį sričių.

за годъ 1892, СанктПетербургъ: Печатано по распоряженію Министра Народнаго Просвѣщенія, 1897, с. 89–90.

⁷ Эдуард Александрович Вольтер, *Об этнографической поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года*, СанктПетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1887, с. 1 (toliau – *ВОЭ*).

⁸ *Ibid.*

⁹ Vytis Čiubrinskas, „Etnologija“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2004, p. 642.

Tarp pačių ryškiausių Volterį dominusių pažinimo sričių dažnai išskiriama muziejinkystė, folkloristika, literatūros istorija, archeologija, paminklo-sauga, knygotyra, pagaliau baltistika ir etnografija. Reikia atkreipti dėmesį, kad būtent dvi pastarosios interesų sritys glaustesnėse biogramose ar enciklopedinėse biografijos bei veiklos charakteristikose dominuoja: profesorius apibūdinamas pirmiausia kaip filologas (baltistas) ir etnografas¹⁰. Dėl Volterio išskirtinio dėmesio baltistikai ir etnografijai ne kartą buvo pasisakę tarpukario autoriai. Tiesa, dažniau buvo kalbama apie Volterio darbus ir veiklas „aisčių tautų kalbos ir etnografijos tyrinėjime“ arba „aisčių tautų filologijoje ir etnografijoje“¹¹, tačiau pavadinimai šiuo atveju nekeičia dalyko esmės. Volteris buvo humanitarinių mokslų profesionalas sociologine prasme¹², akademinėi veiklai skyręs didžiąją savo laiko dalį ir iš jos pragyvenęs¹³. Neatsitiktinai Volteris interpretuojamas kaip vienas pirmųjų, kurių pastangomis „lituanistika įgijo kompleksinio humanitarinio mokslo pobūdį“¹⁴.

Žvelgdami į Volterį ir jo mokslinių interesų istoriją galime nesunkiai pastebėti, kad iš pradžių dėmesys buvo sutelktas į lietuviškosios raštijos tradicijos pažinimą. Tai jau 1892 m. buvo akcentuota vadinamosios Brockhauso ir Efrono enciklopedijos tekste apie Volterį. Pačiame pirmajame sakinyje tyrinėtojas apibūdinamas kaip „Peterburgo universiteto lituanistikos privatdocentas“¹⁵. Žinoma, Volterio akademinų interesų apibrėžtis dar gali būti išplėsta dėstytais kursais universitete. Jis nuo 1886 iki 1917 m. Sankt Peterburge dėstė baltistikai skirtus kursus, daugiau dėmesio kreipdamas į lietuvių kalbos

¹⁰ Vytautas Vanagas, „Volteris Eduardas“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 549; Jolita Steponaitienė, „Eduardo Volterio mėginimai [iš Sankt Peterburgo] susigrąžinti rankraščius ir knygas“, in: *Tarp knygu*, 1996, Nr. 6, p. 34.

¹¹ Justas Paleckis, „Lietuvos praeities tyrinėtojas. Pas 80 metų jubilijatą prof. Ed. Volterį“, in: *Laiko žodis*, 1936, Nr. 4, p. 6.

¹² Plačiau apie tai žr. Zenonas Norkus, *Istorika: Istorinis įvadas*, Vilnius: Taura, 1996, p. 34–37.

¹³ Iki atvykimo į Lietuvą 1918 m. Volteris turėjo sukaupęs daugiau kaip trijų dešimtmečių akademinio darbo carinėje Rusijoje patirtį. Apie tai plačiau žr. Aurelijus Gieda, „Volteriu šeima: emigracijos į Lietuvą keliai ir kontekstai“, in: *Lituanistica*, 2019, Nr. 4, p. 272–288.

¹⁴ Elvyda Lazauskaitė, „Volteris Eduardas“, in: *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, p. 477.

¹⁵ «Вольтер (Эдуард Александрович)», in: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 7 (13): Волапюк – Выговские, под ред. К. К. Арсеньева и Ф. Ф. Петрушевского, Санкт-Петербург: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1892, с. 159.

gramatikos, sintaksės, dialektologijos ir senųjų tekstų lietuvių kalba studijas. Jau 1888 m. Volterio skaitytas kursas vadinosi „Lietuvių tautų etnografija ir senoji istorija“, 1891 m. – „Lietuvių ir latvių tautų etnografija“. Šio straipsnio kontekste labiausiai verta akcentuoti 1890–1891 m. m. skaitytą specialų kursą – „Lietuviškų tekstų skaitymas ir gramatinis aiškinimas (ištraukos iš M. Daukšos, S. Daukanto ir A. Baranausko veikalų)“¹⁶. Matyt, galėtume spėti, kad tai pirmasis, be kitų autorių, būtent ir Daukanto kūrybai, tekstams bei rašybai skirtas universitetinis kursas. Kaip sakyta, po Daukanto mirties – kaip ir nuo spaudos draudimo lotyniškais rašmenimis pradžios – 1890 m. buvo praėję maždaug ketvirtis amžiaus. Anksti pateikęs glaustą, tačiau konceptualią Daukanto *Būdo* charakteristiką¹⁷, pirmasis parengęs ir 1887–1890 m. išspausdinęs ištraukas (su komentarais) iš tuo metu žinomų, rankraščiuose likusių Daukanto istorinio turinio darbų (*Istorijos Žemaitiškos*¹⁸ ir *Pasakojimo*¹⁹), pagaliau 1919–1920 m. nustatęs „dar niekur nežinomo“ rankraščio (*Darbay senuju Lituwui yr Zemaičiu*) autorystę, Volteris daukantianos tradicijai nusipelnė ypatingai.

Apibendrinant šiuos pastebėjimus, verta prisiminti jau prieš dešimtmetį Redos Griškaitės išsakytą ir šiandien aktualią įžvalgą:

Tik bendromis įvairių sričių tyrėjų – kalbininkų, literatų, istorikų, etnologų, archeologų – pastangomis įmanoma pažinti Volterio fenomeną, jo įvairiapusiškumą. Suprantama, tik iš pat pradžių susitarus dėl vieno pradinio teiginio: jam nebuvo nesvarbių baltistikos ar siauresne prasme – lituanistikos – mokslo sričių.²⁰

Visgi autorė atkreipė dėmesį, kad, žvelgdami grynai statistiškai į Volterio publikuotų darbų bibliografiją, pirmoje mokslinių interesų vietoje akivaiz-

¹⁶ Plačiau žr. *Петербургская историческая школа (XVIII–начало XX вв.): информационный ресурс*, ред. коллегия: Т. Н. Жуковская, А. Ю. Дворниченко (руковод. проекта, отв. ред.), Е. А. Ростовцев (отв. ред.), И. Л. Тихонов. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2016. Prieiga internete: <https://bioslovhist.spbu.ru/histschool/636-vol-ter-eduard-aleksandrovich.html>

¹⁷ *ВОЭ*, c. 20.

¹⁸ *ВОЭ*, c. 122–131.

¹⁹ *ВОЭ*, c. 131–137; taip pat žr.: Eduard Wolter, „Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts. II. Simon Dowkont. Simanas Daukantas“, in: *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft*, Heidelberg, 1890, sąs. 15 (III. 3.), p. 266–312.

²⁰ Reda Griškaitė, „Eduardas Volteris ir Carlo von Schmitho *Necrolithuanica* (1863)“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2010, t. 12, p. 183.

džiai matytume etnologiją, kalbą, senąją literatūrą, bibliografiją, o jau visai pabaigoje – archeologiją²¹. Vis dėlto, kai žvelgiame į susijusią su archeologija Volterio veiklą, aptinkame tam tikro *pradininkiškumo* apraiškų. Pasitelksime kelias iliustracijas. XIX a. Sankt Peterburge buvo įkurta Imperatoriškoji archeologijos komisija (*Императорская археологическая комиссия*), ilgainiui turėjusi sukurti sklandžiai veikiančią leidimų archeologiniams kasinėjimams išdavimo tvarką ir koordinuoti archeologinius tyrimus visoje Rusijos imperijoje. XIX a. devintame dešimtmetyje jau keletą metų ekspedicines išvykas į lietuvių ir žemaičių gyvenamas vietas buvo rengęs būtent Volteris, tad neuostabu, kad „pats ankstyviausias iki šiol žinomas leidimas archeologiniams tyrimams dabartinės Lietuvos teritorijoje buvo išduotas Eduardui Volteriui 1888 m.“²² Jau 1887 m. ekspedicijos ataskaitoje matyti, kad Volteriui palietus LDK valstybingumo ištakų ir teritorinių atskirų genčių žemių centrų temą neabejotinai suaktualėjo savo laiku plačiai diskutuotas ir nevienareikšmis klausimas dėl senovės *lietuviškųjų genčių* miestų, taip pat ne mažiau svarbūs saugumo, įtvirtinimų, teritorinės organizacijos klausimai. Taip Volteris artikuliavo vieną svarbų savojo *lietuviškų senienų* ieškojimo išeities tašką – pirmą kartą išspausdino fragmentą (*Lig sziolej Letuwoj tebiera szios piles*) iš dar nepublikuoto Valančiaus darbo *Pasakoimas Antana tretinika*, kuriame glaustai apibūdinti 63 piliakalniai ar pilių griuvėsiai²³. Šis sąrašas po trejų metų „pagal Volterio iszraszą“ dar kartą buvo publikuotas pirmąją ištiesine lietuvių literatūros istorija (parengta lietuvių kalba) vadinamame Jono Šliūpo darbe²⁴. Tokių *pilies kalnų*, pasak Volterio, Lietuvoje ir Žemaitijoje rasis gerokai daugiau, kurių nemaža dalis apžiūrėta per pastarųjų metų keliones. Pagaliau, netrukus pirmą kartą atskira knyga 1891 m. leidžiant Valančiaus *Pasakojimą Antano Tretininko*, glaustos pratarmės autorius Juozas Andziulaitis-Kalnėnas akcentavo: „Rankrasztis szito veikalo likosi prisiųstas man

²¹ *Ibid.*, p. 183; plg. *Eduardas Volteris: biobibliografija*, sud. S. Bušmienė, Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1973.

²² Linas Tamulynas, „Lietuvos archeologijos sąsajos su Sankt Peterburgo institucijomis iki 1918 metų“, in: *Lietuvos archeologijos šaltiniai Sankt Peterburge: Mokslo straipsnių rinkinys*, sud. Aleksiejus Luchtanas, Linas Tamulynas, Vilnius: Akademine leidyba, 2011, p. 22.

²³ *ВОЭ*, c. 20–24. Piliakalnių numeracijoje yra įsivėlę klaidų, p. 24.

²⁴ Žr. Jonas Šliūpas, *Lietuviszkiejie Rasztai ir Rasztininkai. Raszliszka perzvałga parengta Lietuvos Mylėtojo*, Tilžėje: kaszta Baltimorės M. D. L. M. Draugystės, Otto von Mauderodės sp., 1890, p. 64–68.

per p. E. Volterį iš Peterburgo.“²⁵ Smulkesnių Volterio nuopelnų Lietuvos archeologijai ar atskirų pasiekimų ir hipotezių suskaičiuotume nemažai. Galima prisiminti, pavyzdžiui, kad Lietuvoje ne kartą rašyta apie tai, kad būtent Volteris „pirmasis mėgino susieti kunigaikščio Mindaugo Vorutos pilies vietą su Šeimyniškių piliakalniu“, esančiu dabartiniame Anykščių rajone²⁶. Būtent su archeologija ir istorija siejasi ankstyvas Volterio pastebėjimas, kad istorinių šaltinių paliudytą lotynišką *Apulia* Daukantas buvo susiejęs su kuršiška-žemaitiška *Apoule*.

3. LIETUVIŠKŲJŲ SENIENŲ SIUŽETAU 1887 M. EKSPEDICIJOS ATASKAITOJE

Iš pradžių verta žvilgtelti į 1887 m. Volterio ekspedicijos ataskaitą, kurioje pirmą kartą jo kūryboje gana daug dėmesio skiriama Daukantui. Lietuva ir Žemaitija, be savitos kalbos ir išskirtinių etnografinių būdo ypatybių, pasak Volterio, turi ir savo specifinį archeologinį palikimą, traukiantį dėmesį. Iš visų su piliakalniais ar pilių griuvėsiais susijusių siužetų Volteris pasirenka – o ataskaitos žanras tai leidžia – išsamiau pristatyti tik du: senąją kuršių genties vienos žemės sostinę ir Trūkų pilies griuvėsius.

Pirmiausia – kaip rasti ir kur lokalizuoti senąją kuršių genties centrą *Apulia*, 853 m. nukariautą švedų? Gal mokslui verta tos vietovės ieškoti ir *dabartinėje* Lietuvoje, nes dalis XIX a. pabaigos Telšių ir Šiaulių apskričių teritorijų IX a. be abejonės priklausė kuršiams? Žinutėje iš Bremeno-Hamburgo arkivyskupo Rimberto Šv. *Anskarijaus gyvenimo* pasakojama, kad švedų karalius Olafas su didele kariuomene 853 m. puolė kuršius: sunaikinęs jų miestelį *Seeburg*²⁷, per penkias dienas atvyko prie kito kuršių centro,

²⁵ Juozas Andziulaitis-Kalnėnas, „Prakalba“, in: *Pasakojimas Antano Tretininko*, paraszė Motiejus Valanczauskas, Vyskupas Žiamaiczių, Plymouth, Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzapo Paukszczi, 1891, p. 2.

²⁶ Alvydas Butkus, Kristina Vaisvalavičienė, „Baltų humanitarui – 150“, in: *Tautosakos darbai*, 2006, t. 31, p. 247; Tomas Baranauskas, Gintautas Zabiela, „Mindaugo dvaras Latava“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1998, Nr. 1997/1, Vilnius: Žara, p. 21–24.

²⁷ Žymus Švedijos archeologas Birgeris Nermanas (Birger Nerman), 1929–1930 m. su kolegomis atlikęs plataus masto tyrimus Latvijos pajūrio teritorijose, tyrinėjęs vikingų laikų pilkapyną Gruobinioje, nustatė, kad stambi vikingų kolonija VIII–IX a. egzistavo būtent

vardu *Apulia*. Puldami aštuonias dienas švedai neįstengė jo paimti. Vis dėlto galiausiai *Apulia* buvo įveikta ir kuršiai buvo priversti prašyti taikos, pasižadėti vėl būti švedų duoklininkais, atiduoti visą neseniai iš jų sumuštų danų prisigrobtą turtą ir duoti po pusę svaro sidabro už kiekvieną pilies įgulos narį. Jei tikėsime Rimberto pasakojimu, tai, anot Volterio, minimų dviejų kuršių centrų gyventojai turėjo būti tikrai turtingi²⁸. Taigi identifikuoti, kur buvo tos IX a. minimos vietovės, – nemaža mokslo aktualija, o kartu ir visuomeninė intriga. Po daugiau nei šešių dešimtmečių *Lietuvių enciklopedijoje* bus pastebėta: „XIX a. susidomėta Apuole. Nors 1845 m. S. Daukantas *Būde* identifikavo Rimberto Apuliją su Skuodo valsčiaus Apuole, bet kiti istorikai to nepastebėjo ir jos ieškojo, kol 1887 m. E. Volteris su J. Dioringu surado Apuolės piliakalnį.“²⁹ Šiuolaikinėje archeologijos istorijoje susumuojant svarbiausius ankstyvuosius Volterio darbus iš archeologijos srities, Daukanto *Būde* išsakyta prielaida ar spėjimas, į kurį pirmasis dėmesį atkreipė Volteris, nebeakcentuojamas: „Bene žymiausias to meto [XIX a. pabaigos] jo [Volterio] archeologinis atradimas yra 1887 m. vasarą kartu su J. Dioringu lokalizuota 853 m. rašytiniuose šaltiniuose minima Apuolės pilis to paties pavadinimo kaimo piliakalnyje.“³⁰ Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad, pavyzdžiui, tarpukariu rašę archeologai, atvirškščiai, būtent Daukantą vaizdavo bene kaip centrinę figūrą, aptariamam reikšmingam pasiekimui nutiesusį kelius:

Tačiau labai daug keblumų sudarė toje kronikoje minimos pilys: Seeburg ir Apulia. Atrodė, kad tai neperkandamas riešutas, ypač kad šiais laikais nebuvo nieko panašaus kuršių-žemaičių krašte <...>. Dalykas paaiškėjo, kuomet prof. E. Volteris perskaitė Simono Daukanto veikalą: „Senovės Lietuvių Kalnėnų ir Žemaičių būdas“.

šioje vietovėje (latv. Grobiņa) ir, pateikdamas papildomus įrodymus bei aiškinimus, lokalizavo senąjį Seeburg Gruobinio piliakalnyje ir apylinkėse (dabar – *Gruobinio archeologinis ansamblis*), žr. Birger Nerman, *Grobin-Seeburg. Ausgrabungen und Funde*, Stockholm / Uppsala: Almqvist & Wiksel, 1958.

²⁸ БОЭ, c. 27; taip pat žr. „Apuolė“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 1, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, p. 226–227.

²⁹ *Ibid.*, p. 227.

³⁰ Pranas Kulikauskas, Gintautas Zabiela, *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*, Vilnius: Diemedis, 1999, p. 121; Gintautas Zabiela, „E. Volterio archeologinė veikla Žemaitijoje“, in: *Žemaičių praeitis*, t. 2, Vilnius, 1993, p. 72.

Čia nurodyta, kad Apulė yra netoli Truikinų bažnytkaimio. Simonas Daukantas atrado ją, atostogaudamas apie (1822 m.) pas savo tetą Truikinuose.³¹

Kartu atkreiptinas dėmesys ir į dar vieną, kiek senesnę kontekstą. Jau 1898 m. Mečislovo Davainio-Silvestraičio ir kun. Aleksandro Burbos parengtoje knygoje *Medega S. Daukanto bijografijai* buvo pasitelkta Apulės piliakalnio iliustracija, o „paaiskinimuose prie iliustracijų ir sziaipjau pridedczkuose“ randame tokį komentarą:

Apaulė, pilis nuo 750 žuvėdų kurszams atimta, o pagal S. D–o [Daukanto] vietos nurodymą p. p. Volterio ir Bielensteino atrasta ir svietui apgarsšta. Pilis apaugusi miszku, pro ją luomoje teka upė Louba, užgriaudamą slinkį.³²

Taigi pateiktoje interpretacijoje Daukantas yra pirmasis Apulės *atradėjas*, o vėlesni tyrimai ir įrodymai tiesiogiai susiejami su vienokiu ar kitokiu „įsiskaitymu į Daukanto darbus“. Saulius Žukas yra pabrėžęs, kad *Medega S. Daukanto bijografijai* vertinga ir tuo, kad leidžia sugrįžti ir apsvarstyti „mūsų tautos istorijos legendas“³³.

³¹ Pranciškus Žadeikis, „Kasinėjimai Apulėje“, in: *LKMA Suvažiavimo darbai*, 1933, t. 1, p. 395. Nė viename iš Daukanto darbų pirmųjų leidimų Truikinų bažnytkaimis neminimas. Tikėtina, kad autorius remiasi, interpretuoja vieną ar kitą paties prof. Volterio Apulės problematikai skirtą publikaciją, kurių buvo gausu jau tarpukario Lietuvoje, ypač III–IV dešimtmečių sąvartoje, kai buvo vykdomi Apulės archeologiniai tyrinėjimai. Savo straipsniuose apie Apulę Volteris ypač mėgo su Daukantu susijusį siužetą iškelti į priekį, tačiau tiesiogiai nesakė, kad įsiskaitymas į Daukanto darbus būtų buvusi priežastis ieškoti vietovės *Apulia* 1887 m. Telšių apskrityje. Tad visiškai tikėtina, kad Volterio tekstų interpretatoriai tai, kas jam pačiam buvo pamėgtas patrauklus romantiškas kontekstas, priėmė už *gryną pinigą* ir būtent Daukanto kūryboje ėmė įžiūrėti Apulės identifikacijos svarbiausią priežastį ir šaltinį. Pavyzdžiui, 1931 m. Volteris rašė: „1822 m. stud. S. Daukantas, rašydamas savo veikalą *Darbai Žemaičių ir Lietuvių*, su žemaičių praeitimi ir senovės kuršių gyvenimu suriša švedų šaltiniuose paminėtą miestą *Apulia* (*quae Apulia dicebatur*). Jis, neįsigilindamas į šio vardo geografinius išvedžiojimus ir aiškinimus, *Apulia* identifikuoja su piliakalniu, esančiu netoli Skuodo. Jam dėl to nekilo jokie abejojimo, nes jis savo tėviškėje nuolat girdėjęs apie Apalies piliakalnį (apals – apvalus)“, žr. Eduardas Volteris, „Kodėl reikėjo ištirti Apulės piliakalnis?“, in: *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 40, p. 949.

³² Mečislovas Davainis-Silvestraitis, Aleksandras Burba, *Medega S. Daukanto bijografijai*, Shendoah, Pa.: Lithuanian quarterly publication, published at 103 E. Lloyd str., by Rev. A. M. Milukas, (*Dirva*, kn. I), 1898, p. 40–41, 124, 126.

³³ Saulius Žukas, „Pirmasis dokumentų rinkinys apie Simoną Daukantą“, in: *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, t. 5, Vilnius: Viltis, 1993, p. 248.

4. DAUKANTO VAIDMUO ATRANDANT APUOLĘ

Tad koks Daukanto nuopelnas istorijoje, kurioje *Apulia* buvo susieta su *Apuole*? Savo 1887 m. ataskaitoje Volteris net keletą kartų šiuo klausimu grįžta prie Daukanto darbų. Spėjimą, kad senosios Rimberto *Apulia* reikia ieškoti būtent Telšių apskrityje, lietuviškose vietovėse, pasak Volterio, išsakė „žinomas žemaičių literatas ir istorikas“ Daukantas dar 1845 m. darbe, nurodydamas taip pat, kad *Seeburg* galimai galėtų būti dabartinė Liepoja. Volteris kruopščiai (kaip įgudęs filologas, išlaikydamas autentišką *Būdo* rašybą) cituoja dvidešimt *Būdo* eilučių, kuriose du kartus kalbama apie *Apoulę* būtent 853 m. įvykių kontekste³⁴. Savo komentare Volteris dar pabrėžia, kad Daukantas pats buvo kilęs iš Apuolės-Skuodo vietovių, kurias jis „taip paprastai ir drąsiai, galima sakyti, daug negudraudamas, tapatino su senovės Kuršių miestu“³⁵. Detaliau apie švedų antpuolius, pasak autoriaus, Daukantas dar kalba darbe, likusiame rankraštyje (*Istorija žemaitiška*), kuriame aptinkame ir daugiau Skandinavijos raštininkų žinių apie Baltijos tautas. Būtent tas fragmentas iš rankraščio spausdinamas viename iš ataskaitos priedų³⁶ prie 4-osios literatūrinės apybraižos, skirtos Valančiui ir Daukantui³⁷. Taigi Volteris pabrėžtinai akcentuoja, kad 1864 m. mirusio Daukanto nuomonė dėl Apuolės savo laiku išsprūdo iš amžininkų akiračio; todėl tyrėjai turėjo naujai imtis tiek šio, tiek kitų topografinių klausimų, kurie buvo supainioti ankstesnių Rimberto Šv. *Anskarijaus gyvenimo* leidėjų³⁸. Būtent tokia kontekste Daukantas su savo *Apoulės* ištarne ir drąsiai jos „suradimu“ krašte, iš kur pats buvo kilęs, Volterio tekste patenka tarp XIX a. antrosios pusės iniciatyvų identifikuoti vietovės *Apulia* probleminius aspektus ir į aktualaus įdirbio šioje srityje aprašymą. Galima drąsiai sakyti, kad taip Daukantas per Volterio 1887 m. ataskaitoje fiksuojamas interpretacijas gana anksti

³⁴ BOЭ, c. 27–28; Plg. Simonas Daukantas, *Budq Senowęs–Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* išzraszė pagal senowęs Rasztū Jokyb's Łaukys, Petropilie: spaudinie pas C. Hintze, 1845, p. 246–247.

³⁵ Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad kuršiai minėtose dvidešimtyje *Būdo* eilučių išvis neminimi, tačiau net keturis kartus (t. y. pabrėžtinai) kalbama būtent apie *Ziamajtiū wirus* ir įvykius *Ziamajtiuse*.

³⁶ BOЭ, c. 122–130.

³⁷ Plg. Simonas Daukantas, *Istorija žemaitiška*, t. 1, parengė Birutė Vanagienė, Vilnius: Vaga, 1995, p. 43–52.

³⁸ BOЭ, c. 28.

kviečiamas ir į savotišką europinę intelektualinę puotą, pirmiausia, kaip matysime, pasitelkiamų autorių prasme.

Pirmojo tūkstantmečio istoriniuose šaltiniuose užfiksuotoms vietovėms identifikuoti ir šį veiksma argumentuotai pagrįsti, pateikiant įrodymus, XIX a. pabaigos mokslui spėjimo nebeužtenka. Spėjimas ar prielaida galėjo tapti atskira vaisinga hipoteze, tačiau konkrečiam įrodymui reikėjo pasitelkti išaugusius kompleksinius tyrimus: detaliai ištyrinėti šiuo atveju *Apuolės* vietovės istorinės topografijos duomenis, pasitelkti specialiuosius istorinės chronologijos, šaltiniotyros, diplomatikos mokslus, prireikus naudotis kalbotyros duomenimis ir, žinoma, taikyti visapusišką šaltinių kritiką visai su nagrinėjama vietove susijusių žinomų šaltinių visumai. Pagaliau svarbu neužmiršti ir archeologinių vietovės žvalgymų, matavimų, skaičiavimų ir kasinėjimų. Savo ataskaitoje Volteris nedvejodamas pripažįsta, kad naujaisiais (lyginant su Daukantu, tik jau kiek kitu lygmeniu) vietovės *Apulia* identifikacijos ir lokalizacijos šaukliais derėtų vadinti vieną iš jo mokytojų, akademiką Ernstą Kuniką³⁹, taip pat vokiečių kilmės Kuršo senovės tyrinėtoją, dailininką Julijų Döringą⁴⁰ (Julius Friedrich Döring)⁴¹. Pabrėžtina, kad abu įvardyti

³⁹ Ernstas Kunikas (Ernst Eduard Kunik, Арист Аристович Куник, 1814–1899) – vokiečių ir rusų istorikas, filologas, etnografas, akademikas (Rusijos, Švedijos, Danijos mokslų akademijų narys). Studijavo Berlyno universitete, 1839 m. išvyko į Maskvą, kur studijavo Rusijos istoriją, ilgainiui tapo normaniškosios Rusijos kilmės teorijos šalininku ir šiai tematikai skirtų darbų autoriumi. Dirbo kuratoriumi Ermitaže, tuo laikotarpiu – Imperatoriškojo Ermitažo ypatingojoje įstaigoje prie Imperatoriaus rūmų ministerijos (Министерство Императорского двора), buvo Imperatoriškosios archeografijos komisijos (Императорская археографическая комиссия (Санкт-Петербург)) narys ir jos leistų užsienio aktų pagrindinis redaktorius. Nuo 1850 m. – ekstraordinarinis akademikas; Estų mokslo draugijos (*Gelehrte Estnische Gesellschaft, Õpetatud Eesti Selts*), nuo 1838 m. veikusios Tartu, garbės narys; Rusijos istorijos tyrinėjimo garbės narys Kijevo universitete, žr. Эдуард Вольтер, „Куник (Арист Аристович, Ernst-Eduard Kunik)“, in: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, t. 17 (33): Култагой – Лёд., под ред. К. К. Арсеньева и Ф. Ф. Петрушевского, Санкт-Петербург: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1896, p. 26.

⁴⁰ Yra išlikę trys Julijaus Döringo 1890 m. laišškai iš Mintaujos akademikui Ernstui Kunikui, žr. *Rusijos mokslų akademijos archyvo Sankt Peterburgo filialas* (toliau – RMAA PF), f. 95, ap. 2, b. 318, l. 1–6.

⁴¹ Julijus Döringas (Julius Döring, Jülüuss Dērings, 1818–1898) – Kuršo ir Kauno gubernijos šiaurinės dalies senovės tyrinėtojas. Nuo 1830 m. studijavo dailę Dresdenu dailės akademijoje. Dailininkas, tapybos restauratorius, menotyrininkas, dailės pedagogas, literatas, istorikas, archeologas, kraštotyrininkas, bibliotekininkas, muziejininkas ir keliautojas,

autoriai priklausė dar 1815 m. įkurtai *Kuršo literatūros ir dailės draugijai* (*Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst / Курляндское общество любителей словесности и художеств*), veikusiai Mintaujoje (kitaip – Jelgavoje), tuometiniame Kuršo gubernijos administraciniame centre. Naują klausimo sprendimo pradžia, pasak Volterio, žymi akademiko Kuniko darbai⁴², į kuriuos, beje, gana gausiai apeliuojama ir kitose Volterio ataskaitos vietose (ne tik į skirtuosius IX a. chronologijos problemoms)⁴³. Suabejojęs kai kuriomis ankstesnių Rimberto Šv. *Anskarijaus gyvenimo* leidimų rengėjų pastabomis ir komentarais (pirmiausia Göttingeno universiteto prof. Friedricho-Christopho Dahlmanno 1829 m. parūpintu leidimu, pasirodžiusiu viename pirmųjų *Monumenta Germaniae Historica* (toliau – *MGH*) tomų), Kunikas 1883 m. kreipėsi į vokiečių archeografijos ir šaltinių leidybos organizaciją (*Monumenta Germaniae Historica*) klausdamas, ar nebūtų prasminga parengti naują Šv. *Anskarijaus gyvenimo* kritinį leidimą. Paklausimas ar savotiškas prašymas, pasak Volterio, buvęs priimtas gana palankiai, o akademiko Kuniko ieškojimai *Chronologia Angsariana* tema tapo pastabų rinkiniu, skirtu būsimų IX a. istorijos šaltinio leidėjų darbui palengvinti. Būtent tai paskatinę Georgo Waitzo ir Wilhelmo Wattenbacho (1819–1897), žinomų istorinių šaltinių leidybos meistrų⁴⁴, prielankumą akademiko Kuniko svarstymus išspausdinti nuo 1860 m. Bavarijos mokslų akademijos leistame prestižiniame žurnale *Forschungen zur deutschen Geschichte*⁴⁵. Tais pačiais 1884 m., kai pasirodė

plačiau žr. Ernestas Vasiliauskas, „Julijus Dioringas – XIX amžiaus Šiaurės Lietuvos tyrėjas“, in: *Archaeologia Lituana*, 2013, t. 14, p. 129–156.

⁴² Būtina atkreipti dėmesį, kad beveik du dešimtmečius akademikui Kunikui rašyta Volterio korespondencija saugoma Sankt Peterburge, Rusijos mokslų akademijos archyve. Ją sudaro iš viso 260 lapų laiškų pluoštas. 1880–1899 m. laiškai, rašyti vokiečių ir rusų kalbomis, siųsti iš Charkovo, Gardino, Karaliaučiaus, Kauno, Maskvos, Sankt Peterburgo, Suvalkų, Vienos, Vilniaus ir Zagrebo, žr. RMAA PF, f. 95, ap. 2, b. 177, l. 1–156; b. 178, l. 1–56; b. 179, 1–48. Akademiko Kuniko 1880–1895 m. laiškai Volteriui, žr. RMAA PF, f. 178, ap. 2, b. 141, l. 1–32. Įgyvendindamas mokslo tyrimų projektą „Augustinas Voldemaras. Intelektualinė ir visuomeninė biografija“ (projektą finansuoja Lietuvos mokslo taryba, sutartis Nr. S-LIP-18-44), šiuos laiškus straipsnio autorius surado 2018 m. rugsėjo mėn. mokslinės komandiruotės į Sankt Peterburgo archyvus ir bibliotekas metu.

⁴³ Žr. *BOЭ*, c. 2, 28–29, 32–34, 48–51, 60, 72, 138–139.

⁴⁴ Georgas Waitzas ir Wilhelmas Wattenbachas buvo *MGH* organizacijos prezidentai 1875–1888 m., greitai tapę mokytojais tokių išmybių kaip Theodoras Mommsenas ir kt.

⁴⁵ Žr. *BOЭ*, c. 28–29; plg. Ernst Kunik, „Zur Vita Anskarii“, in: *Forschungen zur deutschen Geschichte*, 1884, t. 24, sąs. 1, p. 191–197.

šios pastabos, Waitzas parengė naują *Šv. Anskarijaus gyvenimo* leidimą, kuriame dabar jau jis aiškino kai kurias anksčiau minėtas *Seeburg* ir *Apulia* identifikavimo problemas⁴⁶. Waitzas (1813–1886), kaip žinia, buvo ne tik vienas ryškiausių XIX a. medievistų⁴⁷; jis taip pat dažnai matytas ir kaip svarbiausias – iš istorikų bene iškiliausio Daukanto amžininko – Leopoldo von Ranke's (1795–1886) mokinys. Iš kitos pusės, tai, kad Volteris *neišgalvojo* savo mokytojo akademiko Kuniko artimumo ir ryšių su savo laiko Europos istorinių šaltinių leidybos grandais, rodo išlikę Wattenbacho⁴⁸ laišakai Kunikui⁴⁹. Tad pirštūsi ir kiek netikėtas tarpinis svarstomos problematikos apibendrinimas: utilitariai Daukanto traktuota *Apoulės* tematika įgalina į jo *ne pernelgyg gudaraujančius* sprendimus pažvelgti europinės istoriografijos raidos perspektyvoje. Akivaizdu, kad bent fiksuoti tam tikrus nepastebėtus ir netikėtus sąryšius Volterio ataskaita leidžia.

Chronologine ir topografinė prasme plačiai išplėtęs svarstomos problematikos lauką, akademikas Kunikas, nepriklausomai nuo Daukanto, detaliai aiškindamasis aplinkybes ir skaičiuodamas atstumus (kurioje vietoje švedai paliko savo laivus, kai susiruošė penkių dienų žygiui iki vietovės *Apulia*, kokį atstumą buvo galima įveikti per penkias dienas, etc.), 1884 m. straipsnyje padarė apibendrinimą, kad IX a. minima vietovė *Ampule* = *Appule* galimai yra Kauno gubernijoje, būtent jos pasienyje, netoli nuo Kuršo gubernijos⁵⁰. Volteris daro prielaidą, kad ši žinia galimai išjudino platesnį susidomėjimą pirmuoju kuršių paminėjimu ir *Kuršo literatūros ir dailės draugijos* bendradarbių rate⁵¹, nors pabrėžia ir tai, kad minimos draugijos sekretorius Döringas jau nuo 1883 m.

⁴⁶ BOŽ, c. 32–33.

⁴⁷ Apie Georgo Waitzo nuopelnus su Lietuvos istorija susijusių šaltinių leidybos srityje žr. Inga Leonavičiūtė, *Tūkstantmečio detektyvas: Šv. Brunonas ir 1009-iejai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016, p. XXVIII, XXIX, 61–62, 83, 188–189, 239–279, 327–328, 378–379, 430–431.

⁴⁸ Wilhelmas Wattenbachas (1819–1897) – vokiečių istorikas ir paleografas. Nuo 1843 m. dalyvavo žinomiausio daugiatomio viduramžių šaltinių rinkinio *MGH* rengimo grupėje, nuo 1875 m. – leidinio valdybos narys, 1886–1888 m. – *MGH* valdybos prezidentas. Wattenbachas kurį laiką tiesiogiai vadovavo vienai iš *MGH* serijų – *Epistolae* (Romos popiežių, bažnyčios veikėjų, vienuolių ir VI–XIII a. karalių laišakai).

⁴⁹ Wilhelmo Wattenbacho 1881–1889 m. laišakai (siųsti iš Berlyno į Sankt Peterburgą) akademikui Erstui Kunikui, žr. RMAA PF, f. 95, ap. 2, b. 144, l. 1–10.

⁵⁰ Ernst Kunik, *op. cit.*, p. 196.

⁵¹ BOŽ, c. 33.

publikavo keletą vietovės *Apulia* paieškoms skirtų tekstų. Taigi bet kuriuo atveju devintame dešimtmetyje dėmesys kuršių IX a. centrums pastebimai suaktyvėjo. 1883–1887 m. būtent Döringas nemažai dėmesio skyrė 853 m. Rimberto kronikoje (*Apulia*), taip pat 1253 m. Vokiečių ordino dokumentuose paminėtos kuršių Apuolės (*Appulle*) pilies lokalizacijos problemai⁵². Pradiniame savo ieškojimų etape Döringas Apuolės pilį bandė lokalizuoti Griežės (Grösen) apylinkėse esančiuose objektuose, teritorijoje tarp Ventos ir Varduvos santakos, dabartiniame Mažeikių rajone. Atkreiptinas dėmesys, kad stimulu šioje vietoje ieškoti kuršių Apuolės vietovės tapo latviškosios Griežės dvaro savininko, Jelgavos apskrities teisėjo barono Franzo von Bistramo (Franz Alexander Gotthard von Bistram) suteikta informacija, kad Lietuvos pusėje esantis Griežės dvaras dar kitaip vadintas Anapole (*Anapol*)⁵³. Tad panaudodamas žemėlapius, lokalizavęs spėjamas Ceklio žemės ribas, pirmiausia Döringas plačiai tikrino šią versiją⁵⁴, pasitelkdamas, beje, kai kuriuos ankstesnius akademiko Kuniko skaičiavimus⁵⁵. Į diskusijas spaudoje dėl šio lokalizacijos varianto įsitraukė kitas Kuršo gubernijos vokiečių kilmės tyrėjas, pastorius dr. Augustas Bielensteinas (August Johann Gottfried Bielenstein), 1886 m. sukritikavęs vietovardžio „Anapolé“ formą kaip pagrindinį argumentą, laikydamas jį polonizuotu naujadaru. Kritikuodamas Döringo ieškojimus Bielensteinas, nepriklausomai nuo Daukanto, 1886 m. išsakė pastebėjimą, kad Rimberto Apulijos greičiausiai reikėtų ieškoti apie 10 varstų į rytus nuo Skuodo, netoli Šarkių⁵⁶. Įdomu tai, kad Duobelės pastorius Bielensteinas, nesutikdamas su Döringo siūloma Apuolės lokalizacijos versija, tuo metu jau buvo gavęs informaciją iš Skuodo liuteronų parapijos pastoriaus Julijaus Lyventhalio (Julius Ernst Liventhal), kad 10 varstų nuo Skuodo, netoli Šarkių kaimo, priešais Luisenhofo dvarvietę iki šiol egzistuoja kaimas, pavadinimu „Appule“⁵⁷. Reaguodamas į kritiką,

⁵² Ernestas Vasiliauskas, *op. cit.*, p. 140.

⁵³ *Ibid.*, p. 141–142.

⁵⁴ Julius Döring, „Bericht über die Forschungen zur Auffindung der Stadt Apulia“, in: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1884*, Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885, p. 8, 16, 22–24.

⁵⁵ Ernestas Vasiliauskas, *op. cit.*, p. 141.

⁵⁶ August Bielenstein, *Antwort auf die Frage: wo lag Rimbert's Apulia?* (Sonderabdruck aus der „Rigaschen Zeitung“, 1886, Nr. 20, 8^o, p. 1–8.).

⁵⁷ *BOЭ*, c. 33–34.

Döringas Bielensteino siūlomą versiją vadino „nauju atradimu“ ir pats leidosi į svarstymus, kiek šita naujoji vietovės *Apulia* lokalizacijos versija pamatuota⁵⁸. Galiausiai, remdamasis Generalinio štabo žemėlapiais, Döringas sprendė apie Bielensteino nusakytą *Apulijos* pilies lokalizacijos vietą (1886 m.) – dabartinio Apuolės (Opule, Опупле) piliakalnio apylinkėse, 10 varstų į rytus nuo Skuodo. Tačiau Döringas čia pat suabejojo, ar tokioje mažoje teritorijoje galėjo tilpti Rimberto kronikoje minimi 15 000 vyrų su žmonomis ir vaikais⁵⁹. Taigi reikėjo apsilankyti minimoje vietovėje.

1887 m. birželį Volteris apsilankė Latvių kalbos ir literatūros mėgėjų draugijoje. Būdamas bendradarbių rate Mintaujoje ir gavęs būtent Bielensteino⁶⁰ pasiūlymą, kartu su Döringu nuvyko tiesiai, kaip pats sako, į *Skuodą-Apuliją*, tam, kad būtų galima vietoje atlikti detalius topografinius tyrinėjimus ir išspręsti šį jaudinantį, daugiau kaip tūkstantį metų liečiantį, klausimą. Kompleksinės ekspedicijos metu 1887 m. birželio 20 d. *Apulia* pilis lokalizuota Apuolės piliakalnyje⁶¹. Taigi dar kartą galima klausti – koks realus, apčiuopiamas Daukanto kadaise išsakytų prielaidų vaidmuo Apuolės atradimo istorijoje?

5. AUTENTIŠKA DAUKANTO PRIELAUDŲ VERTĖ APUOLĖS ATRADIMO ISTORIJOJE

Nors ekspedicijos rezultatų pristatyme Volteris plačiai komentuoja Daukantą, Rimberto *Apulia* siejusį su *Apuole* savo tėvynėje, lieka neaišku, kada iš tikrųjų buvo plačiau įsiskaityta būtent į tą Daukanto *Būdo* ir *Istorijos žemaitiškos* siužetą. Kadangi tiek akademikui Kunikui, tiek *Kuršo literatūros ir dailės drau-*

⁵⁸ Julius Döring, „Noch einmal Apulia“, in: *Rigasche Zeitung*, 1886, Nr. 38, p. 5–6; plg. Julius Döring, „Untersuchung von Apulia bei Schoden“, in: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1887*, Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1888, p. 33.

⁵⁹ Ernestas Vasiliauskas, *op. cit.*, p. 144.

⁶⁰ Po kelerių metų dr. Augustas Bielensteinas dar plačiai įvairiais klausimais susirašinėjo su akademiku Kuniku Sankt Peterburge. Augusto Bielensteino 1889–1896 m. laišakai (iš Rygos ir Duobelės) akademikui Ernstui Kunikui, žr. RMAA PF, f. 95, ap. 2, b. 67, l. 1–168; b. 68, l. 1–123.

⁶¹ Plačiau žr. Ernestas Vasiliauskas, *op. cit.*, p. 137, 140, 145, 153.

gijos bendradarbiams, tiek Bielensteinui ir Döringui Daukanto *Būdas*, panašu, buvo nežinomas (*Istorija žemaitiška* tuo labiau, nes jos rankraštį tik tais pačiais 1887 m. Kivyliuose aptiko Volteris)⁶², tai Volteriui galėjo kelti didelę nuostabą, kad ir vėliau aptiktas, aptariamasis Daukanto spėjimas ir atitinkamas, kaip vėliau paaiškėjo, įžvalgumas. Galbūt būtent dėl šios nuostabos Volterio ataskaitos dalyje, skirtoje Apuolės problemai, sąlygiškai tiek daug dėmesio skiriama Daukantui. Vienaip ar kitaip, svarstydami, kokios motyvacijos nukreipė Rimberto *Apulijos* ieškotojų dėmesį į Apuolę prie Skuodo, jokios užuominos į Daukanto darbus nerandame⁶³. Döringas savo preliminarioms paieškoms ir hipotezėms naudojo ypatingo mastelio karinius Generalinio štabo žemėlapius⁶⁴, Duobelės pastorius Bielensteinas, pakvietęs Volterį vykti kartu į *Skuodą-Apuliją*, kaip matėme, rėmėsi žodine arba rašytine, bet kuriuo atveju *gyvąja* Skuodo pastoriaus Lyventhalio suteikta informacija. *Kuršo literatūros ir dailės draugijos* bendradarbiai jau iki 1887 m., kai *Apulia* buvo susieta su *Apuole*, daug rašė apie *Apulia*, visiškai neminėdami Daukanto. Netgi 1887 m. birželį rengiant ekspediciją į Apuolę Telšių apskrityje tarp motyvacijų ar prie laidų, skatinusių paieškas, apeliacijų į Daukanto darbus dar nematome. Tad visiškai tikėtina, kad Daukanto *informacija* Volteriui galėjo pasidaryti aktuali ir įdomi jau vėliau, rašant ataskaitą apie išvyką į Lietuvą ir Žemaitiją 1887 m. pabaigoje. Juk, be informacijos *Būde*, tuo metu buvo surastas Apuolės siužetas ir *Istorijoje žemaitiškoje*. Tad tikriausiai būtų galima apibendrinti ir taip: tai, kad autorius šią informaciją (Daukanto Apuolės siužetus) iškelia į 1887 m. pabaigoje rašytos ataskaitos priekį, keletą kartų prie jos grįžta, žinoma, dar jokiū būdu nereiškia, kad ir 1887 m. birželio ekspedicija buvo skirta, pavyzdžiui, Daukanto *Būde* aptiktai informacijai tikrinti. Panašiau, kad galėjo būti kaip tik atvirkštinė įvykių seka: ieškota vietovės, kurioje būtų galima lokalizuoti *Apulia*, o į Skuodo pusę žvilgsnis nukrypo remiantis dabarties žodine informacija ir žemėlapiais; jau konkrečioje Apuolės vietovėje identifikuotas Apuolės piliakalnis ir senosios gyvenvietės vieta kompleksą susiejant su IX a. *Apulia*; pagaliau aktyviai atkreiptas dėmesys į Daukanto *Būdo* ir *Istorijos žemaitiškos* vietas, kuriose pateikta būtent tokia prielaida (*Apulia* = *Apuolė*). Šioje vietoje

⁶² Iš Volterio ataskaitos, beje, neaišku, kas 1887 m. buvo pirmiau – apsilankymas pas Kaunackius Kivyliuose ar išvyka į *Skuodą-Apuliją*.

⁶³ Ernestas Vasiliauskas, *op. cit.*, p. 128–156.

⁶⁴ БОЭ, c. 34.

dar labai svarbu atkreipti dėmesį į Volterio po daugiau kaip trijų dešimtmečių pateiktą interpretaciją:

Man nurodžius 1884 m. Mintaujoje mokslininkams, kad lietuvių rašytojas Daukantas mini savo raštuose Apuliją, buvo paskirta komisija iš Petrapilio Mokslo Akademijos ir Kuršo archeologijos ir istorijos tyrinėjimo draugijos tam dalykui iširti. Teko ir man tuose tyrinėjimuose dalyvauti.⁶⁵

Minima komisija archeologijos istorijoje neminima, jos nerandame ir kitų *Apulijos* ieškotojų, tyrinėtojų iš Kuršo, veiklos biografijose⁶⁶. Tai, žinoma, nereiškia, kad tokios komisijos, apie kurią 1920 m. rašė Volteris, nebuvo išvis. Neaišku, kiek jos veikla buvo efektyvi. Netgi jeigu Volteris nebūtų paankstinęs savo susidomėjimo Daukanto *Apoules* siužetais ir tikrai apie tai būtų pranešęs 1884 m. draugijoje Mintaujoje, iš Volterio kolegų ir bendradarbių darbų galėtume spręsti, kad mokslininkas iš Sankt Peterburgo nebuvo išgirstas. Bet kuriuo atveju tik po to, kai *Apulia* pilis 1887 m. jau buvo lokalizuota Apuolės piliakalnyje, o Volteris ėmėsi aktyvaus žinios apie tai, kad „Daukantas tai jau žinojo“, propagavimo, aptinkame ir pirmąsias Volterio bendradarbių iš Kuršo nuorodas į Daukantą. Pačių artimiausių Volterio bendradarbių reakcijos į Daukanto *žinutės* propagavimą verstų samprotauti, kad minėtą 1884 m. datą Volteris vis dėlto paankstino arba tiesiog suklydo.

1887 m. gruodžio 19 d. Rygos dienraštyje *Rigasche Zeitung* Volteris paskelbė straipsnį, specialiai skirtą vietovės *Apulia* lokalizacijos problemai, kuriame priminė prieš metus (1886) tame pačiame dienraštyje pasirodžiusias Bielensteino ir Döringo publikacijas, kuriose išplėtota „Apuolės – 10 varstų į rytus nuo Skuodo“ versija⁶⁷. Didžioji dalis to, kas pateikiama šiame straipsnyje – populiariau apie *Apulia* pasakota versija to, kas jau aptarta šiame straipsnyje nagrinėjant Volterio 1887 m. ataskaitos dalį apie Apuolę (Kuršo mokslininkų iniciatyvos, Daukanto įžvalgos ir jų užmiršimas, akademiko Kuniko nauji darbai ryšių su Waitzu ir Wattenbachu kontekste ir t. t.). *Šiai dienai*, pasak

⁶⁵ Eduardas Volteris, „Simano Daukanto Jaunatvės darbai ir raštai“, in: *Švietimo darbas*, 1920, Nr. 8–9, p. 49.

⁶⁶ Ernestas Vasiliauskas, *op. cit.*, p. 128–156.

⁶⁷ Eduard Wolter, „Zur Frage über die Lage der Kurenstadt Apulia (vom Jahre 853)“, in: *Rigasche Zeitung*, 1887, Nr. 293, p. 5.

Volterio, aišku tik viena: „Lenkimuose gimęs Nacionalinis Rašytojas Simonas Daukantas“, savo darbe, skirtame lietuvių senovei, aiškiai nurodė vietovę *Apoule*, nematydamas reikalo plačiau pakomentuoti. Šie „Daukanto nepaprasti pastebėjimai“ buvo užmiršti greičiausiai todėl, kad buvo užrašyti mažai kam prieinama lietuvių kalba⁶⁸. Kiek vėliau ta pačia tema rašęs Döringas gana entuziastingai reagavo į „didelio lietuvių kalbos žinovo“ p. Volterio pastabas apie Daukantą, taip pat matė reikalą gana plačiai perpasakoti minėtą Volterio Rygoje išspausdintą straipsnį (tiesa, klaidingai nurodant pavardę – *Simon Dowgunt*)⁶⁹. Išnašoje, sekdamas Volteriu, Döringas gana kruopščiai detalai komentavo, kad Lenkimuose gimusiam Daukantui, kuris dažnai lankėsi savo sesers namuose Kivyliuose (šalia Aleksandrijos-Truikinų), pusiaukelėje tarp Skuodo ir Ylakių, vietovės turėjo būti puikiai žinomos: Lenkimai yra vos 15 varstų į pietvakarius nuo Skuodo, o nuo Aleksandrijos-Truikinų tik už 4 varstų – ir Apuolė⁷⁰. Ši Döringo 1888 m. publikacija vaizdžiai rodytų, kad *Kuršo literatūros ir dailės draugijos* bendradarbiai, ne be Volterio pastangų, detalesnę dėmesį į Daukantą atkreipė tikrai tuomet, kai *Apulia*, nepriklausomai nuo Daukanto, jau buvo lokalizuota (1887) Apuolės piliakalnyje.

Pats Volteris dar daug dėmesio skyrė Apuolės vietovės teritorinei struktūrai, istorinei geografijai ir demografijai, analizavo minimos vietovės istorinę sanklodą, apimtį ir kaitą, taip pat plačiai nagrinėjo su Apuolės vietovardžiu XIII–XVIII a. susijusią medžiagą. Galiausiai savo 1887 m. ataskaitoje pateikė nemažą pluoštą (iš viso 13 vienetų) XVI–XVIII a. autentiškų dokumentų, kuriuose minimas *Apuolės* vietovardis⁷¹, remdamasis Kuniko darbais ir pasiūlymais atskirai charakterizavo žinomus laiškus iš XIII a., kuriuose randamos įvairios *Apuolės* vietovardžio formos. Būtent naujai surasti ir pateikti dokumentai Volteriui leido teigti bei viltis, kad jo buvęs bendrakeleivis iš Kuršo, Kuršo ir Šiaurės Lietuvos tyrėjas Döringas, tikriausiai galutinai atsisakys savo ankstesnės (apie ją kalbėta ir šiame straipsnyje) *Apuolės* lokalizacijos koncepcijos. Įdomu pažymėti, kad pačioje Apuolės problematikos pristatymo pabaiigoje Volteris vis dėlto gana skeptiškai vertina pasiektus rezultatus ir sukauptus įrodymus. Ar Apuolė, „kuri sutinkama šiandieninėje Lietuvoje“, ir yra senasis

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Julius Döring, „Untersuchung von Apulia bei...“, p. 36–37.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 37.

⁷¹ *BOЭ*, c. 35–49.

kuršių genties centras? Šis klausimas, pasak Volterio, dar galutinai neišspręstas⁷². Nepaisant to, kad atsakymą į šį klausimą jau 1845 m. ir 1834 m. buvo pateikęs Daukantas, ir Volteris tą atsakymą žinojo.

6. 1920-IEJI: DAR VIENA (DAUKANTO, VOLTERIO IR APUOLĖS) SĄSAJA

Praėjus daugiau kaip ketvirčiui amžiaus, jau Lietuvoje Volteris dar kartą „akis į akį“ susidūrė su Daukanto Apuolės siužetais. Tik jau kiek kitokiame vaidmenyje. 1919 m. spalio mėnesį Širvintų karo komendantas Petras Gudelis į tuometinį Nacionalinės bibliotekos pirmtaką Centrinį Knygyną, kuriam vadovavo Volteris, atsiuntė grafo Marijono Platerio biblioteką iš Veprių dvaro. Joje buvo rankraštis, „dar niekur nežinomas“, lietuvių kalba *Darbay senuju Lituwiu yr Zemaicziu*⁷³. Atlikęs meistrišką lyginamąją analizę, visas reikalingas išorinės ir vidinės kritikos procedūras, Daukanto autorystę nustatė Volteris ir atskirai paskelbė įrodymus apie naujai atrastą „Simano Daukanto jaunųjų dienų darbą“⁷⁴. Vidinei kritikai sumaniai ir plačiai naudojamas Daukanto Apuolės siužetų palyginimas⁷⁵, kuris aptinkamas ir *Darbuose*. Taigi paaiškėjo, kad atsakymą, kur ieškoti Apuolės, Daukantas buvo pateikęs 23 metais anksčiau (1822), nei pasirodė *Būdas* (1845). Negana to, paaiškėjo, kad jaunystėje Daukantas netgi tiksliau rašė, IX a. kalbėdamas būtent apie kuršių, o ne apie žemaičių Apuolę⁷⁶.

Dar ne kartą įvairiais rakursais bus grįžtama prie šios Daukanto *paslapties* tarpukariu. Dabar jau ne tik Volterio⁷⁷, bet ir kitų autorių tekstuose⁷⁸. Žinoma,

⁷² *Ibid.*, p. 51.

⁷³ Eduardas Volteris, „Simano Daukanto Jaunatvės...“, Nr. 8–9, p. 45.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 45–49; Nr. 10, p. 30–32.

⁷⁵ *Ibid.*, Nr. 8–9, p. 48–49; Nr. 10, p. 30–31.

⁷⁶ *Ibid.*, Nr. 10, p. 30–31.

⁷⁷ Žr. Eduardas Volteris, „Kuršių ir Žemaičių santykiai su skandinavais ir vikingais (aukoju piliečiui Mašiotui Pranui)“, in: *Lietuva*, 1923, Nr. 101, p. 1–2; Eduardas Volteris, „Iš senovės kuršių ir švedų kolonistų gyvenimo“, in: *Iliustruotoji Lietuva*, 1928, Nr. 5, p. 34–37.

⁷⁸ Pavyzdžiui, žr. Antanas Vireliūnas, „Apuolė (žem. Apoulė) 853 metais. Krašto mokslui medžiaga“, in: *Švietimo darbas*, 1923, Nr. 11–12, p. 748–758; Pranciškus Žadeikis, „Kasinėjimai Apuolėje“, in: *LKMA Suvaižiavimo darbai*, 1933, t. 1, p. 393–402.

neretai buvo apeliuojama į naujosios Lietuvos Respublikos mokslo, kultūros ir švietimo institucijas:

Ar ne laikas būtų darbą, pradėtą 1887 metais Petrogrado Mokslo Akademijos pritarimu, išpildyti kuo smulkiau ir sistemingai suieškoti pėdsakus mūsų santykių su Skandinavijos valstybių atstovais, kaip karal. Olavu ir kitais.⁷⁹

Jau nekalbant apie anksti Volterio išsakytą pageidavimą Švietimo ministrai, kad derėtų neatidėliojant spaudai paruošti neseniai surastą Daukanto jaunystės darbą *Darbay senuju Lituwiu yr Zemaicziu*⁸⁰.

Grįžtant į šio straipsnio pradžią (žr. *Lietuviškųjų senienų* siužetai 1887 m. ekspedicijos ataskaitoje), pabrėžtina, kad kalbėdamas apie Trakų pilies griuvėsius 1887 m. Volteris nebeišsiplečia. Tik keliuose puslapiuose panoramiškai suminimos kai kurios istorinės tos vietovės prasmės, žaismingai pristatomos kelios XV a. keliautojų, apsilankiusių Trakuose, impresijos. Atkreipiamas dėmesys, kad Trakuose *dabar* galima pastebėti išskirtinę švarą gatvėse, tokią retą Lietuvos miestuose⁸¹. Trakų istorijos bei Trakų pilies griuvėsių fone, anot Volterio, išsilavinę Šiaurės Vakarų krašto gyventojai, be jokios abejonės, gali didžiulius iškilios, šlovingos senovės palikimu. Tačiau jie turėtų atminti ir dažniau pagalvoti, kaip tas pasididžiavimą keliančias senienas išlaikyti ir išsaugoti nuo tolimesnio nykimo. Nesunku šiame kontekste išvelgti ir paveldosauginės minties ištakas. Istorinio naratyvo požiūriu pasirinkdamas pristatyti Trakus ir jų pilies griuvėsius, Volteris savaime buvo gana artimas Daukantui, kuriam Trakai buvo, kaip žinia, ypatinga senosios Lietuvos *atminties vieta*⁸² (tą patį, žinoma, būtų galima pasakyti apie Kęstutį ir Vytautą, susijusius su Trakais).

⁷⁹ Eduardas Volteris, „Kuršių ir Žemaičių santykiai...“, p. 2.

⁸⁰ Eduardas Volteris, „Simano Daukanto Jaunatvės...“, Nr. 10, p. 32.

⁸¹ БОЭ, c. 52.

⁸² Plg. Simonas Daukantas, *Istorija žemaitiška*, t. 1, Vilnius: Vaga, 1995, p. 525, 580–581, 653, 657–658; Simonas Daukantas, *Istorija žemaitiška*, t. 2, Vilnius: Vaga, 1995, p. 5, 52, 70–71, 80, 90, 92, 152, 154, 158, 165, 168, 170, 172, 183–185, 191–192, 196–197, 223, 259, 263–264, 272, 275, 286–287, 289, 308, 313, 335–336, 350–351, 358–359, 381, 385, 393, 396, 414.

7. IŠVADOS

1. Ankstyvajame Simono Daukanto raštų ir kūrybinio palikimo tyrinėtojų kontekste negalima praleisti Sankt Peterburgo universiteto privatdocento Eduardo Volterio įdirbio. Volterio reikšmė tyrinėjant Daukanto veiklą ir darbus buvo ne tik ypatinga, bet, galima sakyti, ir unikali. 1887 m. jis moksliniais tikslais lankėsi pas Daukanto giminaičius Kivyliuose ir pirmasis į mokslinę apyvertą įvedė ten saugotus Daukanto rankraščius. Rusų kalba Volterio parengta ataskaita apie vieną iš ekspedicijų į Lietuvą ir Žemaitiją (1887) tapo pirmąja moksline publikacija, kurioje ne tik nemažai dėmesio buvo skirta pačiam Daukantui, bet publikuotos ištraukos iš abiejų tuo metu žinomų, rankraščiuose likusių Daukanto istorinių darbų (*Istorijos žemaitiškos* ir „Pasakojimo“). Volteris taip pat organizavo perrašinėjimą ir tarpininkavo XIX a. pabaigoje Amerikoje spausdinant patį stambiausią Daukanto istorinį darbą *Istorija žemaitiška*, o 1890–1891 mokslo metais Sankt Peterburgo universitete skaitė specialų kursą – „Lietuviškų tekstų skaitymas ir gramatinis aiškinimas (ištraukos iš M. Daukšos, S. Daukanto ir A. Baranausko veikalų)“. Visi šie darbai Volteriui suteikia reikšmingą vietą daukantianos tradicijos aušroje.

2. XIX a. mokslininkai plačiai ieškojo IX a. Bremeno-Hamburgo arkivyskupo Rimberto Šv. *Anscharijaus gyvenime (Vita Sancti Anscharii)* paminėtų kuršių vietovių *Seeburg* ir *Apulia*, kurias švedų karalius su didele kariuomene puolęs 853 m. Didžiausi nuopelnai paieškose priklauso Mintaujoje veikusiai *Kuršo literatūros ir dailės draugijai*, kurios nariai (Augustas Bielensteinas, Julijus Döringas, Ernstas Kunikas) išplėtojo galimą Apulijos lokalizacijos versiją, pasak kurios, senojo kuršių Ceklio žemės centro galimai reikėtų ieškoti tuometinės Kauno gubernijos šiaurvakarinėje dalyje. 1887 m. savo ekspedicijos į Lietuvą ir Žemaitiją ataskaitoje Volteris, detaliai analizuodamas pirmtakų darbus, padarė išvadą, kad naujaisiais vietovės *Apulia* identifikacijos ir lokalizacijos šaukliais derėtų vadinti vieną iš jo mokytojų, akademiką Kuniką, taip pat vokiečių kilmės Kuršo senovės tyrinėtoją, dailininką Döringą. Pabrėžtina, kad lietuviškojoje istoriografijoje Apuolės atradimas kurį laiką klaidingai tiesiogiai sietas su „išsiskaitymu į Daukanto darbus“, mat juose gerokai anksčiau *Apulia* buvo susieta su *Apuole* tuometinėje Telšių apskrityje.

3. Volterio mokytojas akademikas Kunikas buvo plataus profilio humanitaras, kuris 1883 m. kreipėsi į Vokietijos archeografijos ir istorinių šaltinių leidy-

bos žinovus klausdamas, ar nebūtų prasminga parengti naują Šv. Anskarijaus gyvenimo kritinį leidimą. Akad. Kuniko samprotavimai minimo istorinio šaltinio klausimais, tarpininkaujant žinomiems istorinių šaltinių leidybos meistrams Georgui Waitzui ir Wilhelmui Wattenbachui, buvo 1884 m. išspausdinti Bavarijos mokslų akademijos leistame prestižiniame žurnale *Forschungen zur deutschen Geschichte*. Waitzas ir Wattenbachas buvo žinomiausio XIX a. istorinių šaltinių rinkinio ir su juo susijusios to paties pavadinimo organizacijos *Monumenta Germaniae Historica* prezidentai 1875–1888 m.

4. 1887 m. birželį Volteris apsilankė Kuršo literatūros ir dailės draugijoje Mintaujoje, kur gavo Duobelės pastoriaus Bielensteino pasiūlymą kartu detaliau susipažinti su Kauno gubernijoje esančia Apuole. Drauge su Döringu buvo vykta tiesiai, kaip sako pats Volteris, į *Skuodą-Apuliją* tam, kad būtų galima vietoje atlikti detalius topografinius tyrinėjimus ir išspręsti *Apulijos* lokalizacijos klausimą. Kompleksinės ekspedicijos metu 1887 m. birželio 20 d. *Apulia* pilis buvo lokalizuota Apuolės piliakalnyje. Daugelyje vėlesnių (rašytų po 1887 m. birželio) tekstų apie Apuolę Volteris su tam tikra nuostaba ir susižavėjimu akcentavo, kad mokslininkai ilgai ieškojo to, kas lietuviškai-žemaitiškai rašiusiam Daukantui buvo žinoma jau 1845 m. *Būde*, kaip 1887 m. paaiškėjo – ir *Istorijoje žemaitiškoje* (1834), o 1920 m. – ir *Darbuose* (1822). 1920 m. identifikuodamas *Darbų* autorių Volteris be kitų prieigų ir argumentų vidinei kritikai sumaniai panaudojo Daukanto Apuolės siužetų palyginimą. Tad paaiškėjo, kad atsakymą, kur ieškoti Apuolės, Daukantas buvo pateikęs 23 metais anksčiau (1822) nei pasirodė *Būdas* (1845), taip pat 65 metais anksčiau nei atsakymą pateikė Döringas ir pats Volteris, kurie 1887-ųjų kompleksinės ekspedicijos metu vyko būtent į *Skuodą-Apuliją*. Įdomu, kad jaunystėje (1822) Daukantas netgi tiksliau rašė apie IX a., kalbėdamas būtent apie kuršių, o ne apie žemaičių (1845) Apuolę.

BIBLIOGRAFINIAI LEIDINIAI

[VOLTERIS], *Eduardas Volteris: biobibliografija*, sud. Stasė Bušmienė, Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1973.

[VOLTERIS], *Biobibliografija*. Eduardas Volteris (1856–1941), bibliografinė rodyklė apimta 1973–2015 metus, parengė Aurelija Pociutė, Vilnius: LNB, 2016. Prieiga internete: http://www.lnb.lt/media/public/naujienos/Eduardas_Volteris_biobibliografija.pdf

Сборник библиографических материалов для географии, истории, истории права, статистики и этнографии Литвы: с приложением списка литовских и древне-прусских книг с 1553 по 1903 г.; составил С. Балтрамайтис, 2-е изд., С.-Петербург: Типография В. Безобразова и Комп., 1904.

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

[BIELENSTEINAS] Augusto Bielensteino 1889–1896 m. laiškai akademikui Ernstui Kunikui, Rusijos mokslų akademijos archyvo Sankt Peterburgo filialas (toliau – RMAA PF), f. 95, ap. 2, b. 67, l. 1–168; b. 68, l. 1–123.

[DÖRINGAS] Julijaus Döringo 1890 m. laiškai akademikui Ernstui Kunikui, RMAA PF, f. 95, ap. 2, b. 318, l. 1–6.

GIRDVAINIS JUOZAS V., „Profesorius Eduardas Volteris: jo gyvenimo ir darbų apžvalga“, 1939, [rankraštis], Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius, f. 154, b. 199, l. 1–73.

[KUNIKAS] Ernsto Kuniko 1880–1895 m. laiškai Eduardui Volterui, žr. RMAA PF, f. 178, ap. 2, b. 141, l. 1–32.

[VOLTERIS] Eduardo Volterio 1880–1899 m. laiškai akademikui Ernstui Kunikui, RMAA PF, f. 95, ap. 2, b. 177, l. 1–156; b. 178, l. 1–56; b. 179, 1–48.

[WATTENBACHAS] Wilhelmo Wattenbacho 1881–1889 m. laiškai akademikui Ernstui Kunikui, žr. RMAA PF, f. 95, ap. 2, b. 144, l. 1–10.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI

ANDZIULAITIS-KALNĖNAS JUOZAS, „Prakalba“, in: *Pasakojimas Antano Tretininko, paraszė Motiejus Valanczauskas, Vyskupas Žiamaiczių, Plymouth, Pa.: Kasztu ir Spaustuvėje Jūzapo Paukszcio, 1891, p. 2.*

BIELENSTEIN AUGUST, *Antwort auf die Frage: wo lag Rimbert's Apulia?* (Sonderabdruck aus der „Rigaschen Zeitung“, 1886, Nr. 20, 8^o, p. 1–8).

[DAUKANTAS SIMONAS], *Budq Senowęs–Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išsraszė pagal senowęs Rasztū Jokyb's Łaukys, Petropīlie: spaudinie pas C. Hintze, 1845.*

[DAUKANTAS SIMONAS], „Búdas Sėnowięs Lėtuwiu par Symoną Daukantą. Petropīlie 1845. Excerpt von Dr. Leopold Geitler“, in: *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft, Heidelberg, 1885, sąs. 10 (II. 4), p. 171–177, 238–249.*

DAUKANTAS SIMONAS, *Istorija žemaitiška*, t. 1–2, parengė Birutė Vanagienė, Vilnius: Vaga, 1995.

DAUKANTAS SIMONAS, *Lietuvos istorija. Kninga I: Nū seniausią gadynių iki Gediminių D. L. K. Paraszyta 1850 m. Simano Daukanto, buvusiojo Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistro*, Plymouth, Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszcio, 1893.

DAUKANTAS SIMONAS, *Lietuvos istorija. Kninga II: Nū Gedimino D. L. K. iki Liublino Unijai. Paraszyta 1850 m. Simano Daukanto, buvusiojo Vilniaus universiteto philozophijos magistro*, Plymouth, Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszcio, 1897.

DAVAINIS-SILVESTRAITIS MEČISLOVAS, BURBA ALEKSANDRAS, *Medega S. Daukanto biografijai*, Shenandoah, Pa.: Lithuanian quarterly publication, published at 103 E. Lloyd str., by Rev. A. M. Milukas, (Dirva, Kn. I), 1898.

- DÖRING JULIUS, „Bericht über die Forschungen zur Auffindung der Stadt Apulia“, in: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1884*, Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885, p. 8–24.
- DÖRING JULIUS, „Noch einmal Apulia“, in: *Rigasche Zeitung*, 1886, Nr. 38, p. 5–6.
- DÖRING JULIUS, „Untersuchung von Apulia bei Schoden“, in: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1887*, Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1888, p. 32–41.
- GIRDVAINIS JUOZAS V., „Prof. Ed. Volterio lituanistikos darbai“. Ištraukos iš bijografinio veikalo „Prof. Eduardas Volteris“ III ir VI skyrių, in: *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 38, p. 679–684.
- KUNIK ERNST, „Zur Vita Anskarii“, in: *Forschungen zur deutschen Geschichte*, 1884, Bd. 24, sąs. 1, p. 191–197.
- PALECKIS JUSTAS, „Lietuvos praeities tyrinėtojas. Pas 80 metų jubiliją prof. Ed. Volterį“, in: *Laiko žodis*, 1936, Nr. 4, p. 6.
- „Su szitūmi numeriu pradedame spaudą Lietuvos Istorijos“, in: *Vienybė Lietuvininku*, 1891, Nr. 13, p. 149.
- ŠLIŪPAS JONAS, *Lietuviskiejie Rasztai ir Rasztininkai*. Raszliszka peržvalga parengta Lietuvos Mylėtojo, Tilžėje: Kaszta Bałtimorės M. D. L. M. Draugystės, Otto von Maunderodės sp., 1890, p. 64–68.
- VIRELIŪNAS ANTANAS, „Apuolė (žem. Apoulė) 853 metais. Krašto mokslui medžiaga“, in: *Švietimo darbas*, 1923, Nr. 11–12, p. 748–758.
- VOLTERIS EDUARDAS, „Iš senovės kuršių ir švedų kolonistų gyvenimo“, in: *Iliustruotoji Lietuva*, 1928, Nr. 5, p. 34–37.
- VOLTERIS EDUARDAS, „Kodėl reikėjo ištirti Apuolės piliakalnis?“, in: *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 40, p. 949–950.
- VOLTERIS EDUARDAS, „Kuršių ir Žemaičių santykiai su skandinavais ir vikingais (aukoju piliečiui Mašiotui Pranui)“, in: *Lietuva*, 1923, Nr. 101, p. 1–2.
- VOLTERIS EDUARDAS, „Simano Daukanto Jaunatvės darbai ir raštai“, in: *Švietimo darbas*, 1920, Nr. 8–9, p. 45–49; Nr. 10, p. 30–32.
- WOLTER EDUARD, „Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts. II. Simon Dowkont. Simanas Daukantas“, in: *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft*, Heidelberg, 1890, sąs. 15 (III. 3.), p. 260–312.
- WOLTER EDUARD, „Zur Frage über die Lage der Kurenstadt Apulia (vom Jahre 853)“, in: *Rigasche Zeitung*, 1887, Nr. 293, p. 5.
- ŽADEIKIS PRANCIŠKUS, „Kasinėjimai Apuolėje“, in: *LKMA Suvažiavimo darbai*, 1933, t. 1, p. 393–402.
- ВОЛЬТЕР ЭДУАРД, «Куник (Арист Аристович, Ernst-Eduard Kunik)», in: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 17 (33): Култагой – Лёд., под ред.

K. K. Арсеньева и Ф. Ф. Петрушевского, Санкт-Петербург: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1896, p. 26.

[В О Э] ВОЛЬТЕР ЭДУАРД АЛЕКСАНДРОВИЧ, *Об этнографической поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года*: Читанов заседании Историко-филологического отделения Императорской академии наук, 20 октября 1887 года, Приложение № 5 к LVI тому Записок Импер. академии наук, СанктПетербургъ: Типография Императорской Академии Наукъ, 1887.

Извлечения изъ Всеподданнейшаго Отчёта Министра Народнаго Просвещения за годъ 1892, СанктПетербургъ: Печатано по распоряженію Министра Народнаго Просвещения, 1897, p. 89–90.

LITERATŪRA

„Apuolė“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 1, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, p. 226–227.

BARANAUSKAS TOMAS, ZABIELA GINTAUTAS, „Mindaugo dvaras Latava“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1998, Nr. 1997/1, Vilnius: Žara, p. 21–40.

BONČKUTĖ ROMA, „Simono Daukanto istoriografijos ‘Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje’ spausdinimo Prūsuoje istorija“, in: *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2004, t. X, p. 40–47.

BUTKUS ALVYDAS, VAISVALAVIČIENĖ KRISTINA, „Baltų humanitarui – 150“, in: *Tautosakos darbai*, 2006, t. 31, p. 246–250.

ČIUBRINSKAS VYTIS, „Etnologija“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2004, p. 641–644.

GIEDA AURELIJUS, „Volterijų šeima: emigracijos į Lietuvą keliai ir kontekstai“, in: *Lituanistica*, 2019, Nr. 4, p. 272–288.

GRIŠKAITĖ REDA, „Eduardas Volteris ir Carlo von Schmitho *Necrolithuanica* (1863)“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2010, t. 12, p. 183–240.

KULIKAUSKAS PRANAS, ZABIELA GINTAUTAS, *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*, Vilnius: Diemedis, 1999.

LAZAUSKAITĖ ELVYDA, „Volteris Eduardas“, in: *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, sud. Vida Savoniakaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, p. 476–477.

LEONAVIČIŪTĖ INGA, *Tūkstantmečio detektyvas: Šv. Brunonas ir 1009-iejai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016.

MERKYS VYTAUTAS, *Simonas Daukantas*, Vilnius: Vaga, 1972.

MERKYS VYTAUTAS, *Simonas Daukantas: Istorinė apybraiža*, antras papild. leidimas, Vilnius: Vyturyš, 1991.

NERMAN BIRGER, *Grobin-Seeburg. Ausgrabungen und Funde*, Stockholm / Uppsala: Almqvist & Wiksel, 1958.

NORKUS ZENONAS, *Istorika: Įstorinis įvadas*, Vilnius: Taura, 1996.

STEPONAITIENĖ JOLITA, „Eduardo Volterio mėginimai [iš Sankt Peterburgo] susigrąžinti rankraščius ir knygas“, in: *Tarp knygy*, 1996, Nr. 6, p. 34–35.

- TAMULYNAS LINAS, „Lietuvos archeologijos sąsajos su Sankt Peterburgo institucijomis iki 1918 metų“, in: *Lietuvos archeologijos šaltiniai Sankt Peterburge: Mokslo straipsnių rinkinys*, sud. Aleksiejus Luchtanas, Linas Tamulynas, Vilnius: Akademine leidyba, 2011, p. 15–39.
- VANAGAS VYTAUTAS, „Volteris Eduardas“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, redaktoriai Vytautas Kubilius, Vytautas Rakauskas, Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 549.
- VASILIAUSKAS ERNESTAS, „Julijus Dioringas – XIX amžiaus Šiaurės Lietuvos tyrėjas“, in: *Archaeologia Lituana*, 2013, t. 14, p. 129–156.
- VYŠNIAUSKAS JUOZAS, CVETKOVAS VSEVOLODAS, *Vargo pelės ainiai*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2018.
- ZABIELA GINTAUTAS, „E. Volterio archeologinė veikla Žemaitijoje“, in: *Žemaičių praeitis*, t. 2, Vilnius, 1993, p. 72, 74–76.
- ŽUKAS SAULIUS, „Pirmasis dokumentų rinkinys apie Simoną Daukantą“, in: *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, t. 5, Vilnius: Viltis, 1993, p. 246–248.
- «Вольтер (Эдуард Александрович)», in: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, t. 7 (13): Волапюк – Выговские, под ред. К. К. Арсеньева и Ф. Ф. Петрушевского, Санкт-Петербург: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1892, p. 159.
- Петербургская историческая школа (XVIII–начало XX вв.): информационный ресурс*. Ред. коллегия: Т. Н. Жуковская, А. Ю. Дворниченко (руковод. проекта, отв. ред.), Е. А. Ростовцев (отв. ред.), И. Л. Тихонов. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2016. Prieiga internete: <https://bioslovhist.spbu.ru/histschool/636-vol-ter-eduard-aleksandrovich.html>.

Studies into the Legacy of Daukantas in Eduard Wolter's Works: The Theme of Apuolė

Summary

The aim of the article is to discuss some issues of Eduard Wolter's activity related to the studies into Daukantas's legacy placing the focus on the historical-archaeological problem of the localisation of Apuolė. First of all, the author takes a look at the relation of Wolter, a Privatdozent at St. Petersburg University, with Daukantas's creative legacy. Since Wolter's activities in this field of study were quite broad and comprehensive, only part of them are addressed. Presented in this article is the history of the search for Apuolė from 1883 to 1887. Through Wolter's texts and his person, this search is directly related to Daukantas's early insights as to where the centre of the Curonian tribe mentioned in a ninth-century source should be looked for.

The article presents a consistent analysis of Wolter's report of the 1887 expedition to Lithuania and Žemaitija (Samogitia), in which, for the first time in his work, he gives considerable attention to Daukantas. Wolter held the view that apart from the original language and unique ethnographic qualities of the character, Lithuania and Žemaitija had their specific attention-capturing archaeological heritage.

Wolter maintained close contacts with all major searchers of the location *Apulia* even before it had been associated with the Apuolė hill fort in Telšiai County. The article introduces the works by Wolter's professor Ernst Kunik and by Julius Döring and August Bielenstein, his colleagues from Jelgava on the identification of Apuolė that had appeared before Wolter's studies. It is interesting that Kunik, a member of the Russian Academy of Sciences, had published his work in a prestigious journal of the Bavarian Academy of Sciences in 1844; he received the proposal to publish his work from and communicated with Georg Waitz and Wilhelm Wattenbach, recognised professionals in the publishing of European historical sources.

In December 1887, Wolter published an article specifically devoted to the problem of the localization of Apulia in the *Rigasche Zeitung*, a daily newspaper of Riga. In it, he recalled the publications by Bielenstein and Döring that had appeared in the same newspaper a year ago (in 1886) in which they developed the version of 'Apuolė near Skuodas'. Wolter wrote that at the time, only one thing was clear: in his work on the antiquity of Lithuania, 'the national writer Simonas Daukantas, born in Lenkimai' clearly indicated the location Apuolė,

without any need for further comment. Very likely, these 'extraordinary insights of Daukantas' were forgotten because they were written in a Lithuanian language hardly accessible to anyone. Wolter's publication attracted the attention of his other collaborators who wrote texts with references to Daukantas. For this reason, the author of the article points out that in Lithuanian historiography, the discovery of Apuolė was for some time mistakenly connected with the reading of Daukantas's works and the subsequent expedition to Skuodas. The author argues that the events might have happened in reverse order: a search had been launched for a site in which *Apulia* could have been localised; the idea to explore Skuodas was based on the verbal information available at the time and on maps; the hill fort of Apuolė and the site of the old settlement were identified in a specific area of Apuolė by linking the site with the ninth-century *Apulia*; only then adequate attention was given to the episodes in Daukantas's historical works that proposed such assumptions (Apulia = Apuolė).

In 1919, a manuscript of a historical work written in Lithuanian by an unidentified author in 1822 was found. Wolter examined the manuscript of 'Darbai' (Works) and identified its author. For internal criticism, he ingeniously used the comparison of Daukantas's Apuolė storylines. Thus it turned out in 1920 that Daukantas provided the answer regarding the location of Apuolė 65 years before the official response given by formal late-nineteenth-century scholarship (in 1887).

19th century scientists searched extensively for Seeburg and Apulia, the Curonian locations attacked by the Swedish king with a large army in 853 AD and mentioned in *Vita Sancti Anscharii* (The Life of St Anscharius) by Rimbart, Archbishop of Bremen-Hamburg, in the ninth century. The greatest merit in this search went to the Courland Society for Literature and Art (*Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*), which operated in Jelgava (Mitau). On 20 June 1887, during a comprehensive expedition that was also attended by Wolter, Apulia castle was localised in Apuolė hill fort. In his numerous later works, Wolter emphasised with awe and admiration that scholars long sought what Daukantas, a Lithuanian-Samogitian writer, had known much earlier.

KEYWORDS: Studies into Daukantas's legacy; Eduard Wolter; Ernst Kunik; Julius Döring; Wilhelm Wattenbach; Courland Society for Literature and Art (*Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*); Kownacki family; Saint Petersburg, Jelgava (Mitau); Kivyliai, Apuolė.

Gauta 2019 12 19

Priimta 2019 12 30